

DVD

Itt is bosszú, ott is bosszú

Nádasdy Kálmán – Ranódy László: *Ludas Matyi*

■ Egy nagy mű kiteljesedése: az 1949-es *Ludas Matyi* 2004-ben restaurált változata immár dvd-n is forgalomba került (korunk kíváncsi szerinti: extrákkal), mostantól vitathatatlan közkinccs: elérhető egy mozdulattal. S bizonyára ez még csak a kezdet.

A postás, aki kihordta az újságot, szerdánként avval állított be köszönésként, vagy helyette, hogy „Ludas a Matyi!” Volt egy sztorija is hozzá, miszerint az ötvenes években, rikkancs korában e kiáltásokkal árulta ő a kommunizmus kedvelt élclapját, bomlasztván ekképpen a rendszert ugyebár. A mese vége valahova oda tekeredett, hogy ötvenhat után nem kereszteltek senkit Mátyásnak – így állt bosszút a nép (Rákossin). Hm, lehet ebben a névmágiában valami, mert a *Ludas Matyi* (az első végig színes magyar film) egy látszólag mellékes jelenetében Soós Imre összevonja a szemöldökét és beledenéz a gyanútlan néző képibe, mondván: „jó név az, ereje van annak”, s mindenki tudta akkor, s

tudja most is, nem Mátyás királyra gondolt. A *Ludas Matyi* nyilvánvalóan a kommunista diktatúra első nagyszabású kurzusdarabja, az utolsó lépcsőfok a rezsím szuperprodukciónak, a *Föltámadott a tengerhez* (1953); amit szintén Nádasdy és Ranódy, szintén Szemes Mihály alkotói közreműködésével, ám immár a nagy Pudovkin (*Anyá; Szentpétervár végnapjai*) felügyelete alatt hozott tető alá.

Igen ám, de akkor miért kellene most örülni? Hogy szoborparkot csinálhatunk a könyvtárunk-

ból? Az még csak hagyján. Alkalmasint arról van szó, hogy a *Ludas Matyi* minden ráaggatott ostoba vonalassága ellenére is egy remekmű. Voltak persze később is ilyenek: ha kivonod belőle a komcsit, egész jó kis film, de ez több annál: a *Ludas Matyi* maga veti ki öntestiből a hülyeségeket. Az anyag, a nemes matéria diadala lenne? Aha, legalább annyira, mint az alkotóké.

Az anyagé kétszeresen is: az itthon gyakorlatilag ismeretlen színes képeket produkáló celluloidszalagé, s nem is csak attól, hogy színes, de

már pusztán attól is, hogy filmanyag, valami, amin minden más lesz, mint volt előtte, jobb, rosszabb, mindegy is: másmilyen. És természetesen a nemes irodalmi matéria lenyűgöző egyenessége is levét minden ráaggatott maszlagot egy zsigeri mozdulattal.

Az alkotóké kétszeresen is: ha tisztán a rendezést nézzük, azt, hogy honnan jönnek be a szereplők, s merre mennek ki, hányan vannak, és hogyan fogják meg azt, ami épp a kezükbe kerül, hogy szaladnak, hogy kiabálnak, s merre visz a poros út, milyen a házakon a nádfedél, rögtön tisztán látszik minden. És természetesen a színészek, ahogy mindezt előadják; ők persze a kor szakmai héroszai, tévedhetetlenek: eljártsszák, hogy kik maguk, és mit is csinálnak éppen. Urambocsá', miben hisznek – a negyvenes évek végén járunk.

Mindezekkel együtt, vagy éppen ezektől kap az eredeti mű olyan (képi és képpen közölhető) többlettartalmakat, amivel végül kiküzdí egyenrangúságát Fazekassal.

Amikor azt mondjuk Fazekas Mihály művére, hogy egyenes, nem csupán a történetvezetésre gondolunk, miszerint Matyi elmegy a vásárba, kirabolja és megveri a hatalom, amiért ő postafordultával fizet meg, háromszorosan. Jobban arra is, hogy a közléshez magához, magához a történet elmeséléséhez nincsen mit hozzátenni, illetéknéppen a belőle fakasztható tanuláshoz sem: megmondja az a tutit. Márpedig ha semmit, akkor nyilvánvalóan a lehetetlenre vállalko-

zott az, aki a megrendelő – nem túl bonyolult – elvárásaihoz igazította a mesét, illetve a póre adaptáció vélhetően egy kurta némafilmet ha ki-tenne (volt ilyen is: a *Lúdas Matyi* 1922-ben készíttette Deésy Alfréd). Nem beszélve arról, hogy az ébredő komcsik a tutinál is tudtak tutibbat.

De szerencsére ők is a kellemesebb felénél fogtak a munkához, Matyi mellé szerkesztettek egy Piroskát – milyen népi hős már az, akinek csaja sincsen? És tessék megkapaszkodni, Horváth Teri megjelenésével (emlékeznek Horváth Terire?) megjelent a vásznon a megkérdőjelezhetetlen, perzselő erotika is. A későbbiekben összeharapott szájú, néma, keserű parasztaszonyok nagyszerű megformálójaként köztudatunk részévé emelkedő művész nő ekkor még csak 19 éves, a jövendő szépséges Töröcsik Marijának baltával kifaragott előképe, szédítő örvény, nem lehet csodálkozni, ha két olyan délceg legény is veszkődik érte, mint Nyegriczky uram hajdúja (Görbe János) és a lebíthatatlan Matyi. S van egy villanásnyi jelenet, mikor a Döbrögi uraságnál cselédlányként serénykedő Piroskával a szobájába viteti a mosott ruhát a jegyző (a gazemberszerepeket eztán majd futószalagon szállító Szakáts Miklós), nos az kétségkívül a rég elvesztett ártatlanság emlékműve. Mindez a botozás vissza-visszatérő rituáléjával, s az ugyancsak vissza-visszatérő képi és verbális utalásokkal (Nyegriczky vallatási célzattal úgy fenyegeti Piroskát, hogy majd meztelenszerűen vetkeztetve veretik meg) könnyedén helyezik az egész művet olyan fénytörésbe, mint amikor bohém színészek szavalják szűk körben a *Négy-ökrös szerket*. Amiből speciál amúgy sem szen-

ved hiányt a film, akkoriban nyilván nem a stasztérián próbálták meg behozni a helyszínkeresés könnyen megugró költségeit. A karakterre rajzolt erotikus szál mellett afféle vendégszereplésekkel dústották a műszöveget, illetve domborították ki a népfrontos extraközleményeket – a rá jellemző nagyvonalúsággal (nemtörődömséggel) hozza Somlay Artúr a debreceni tudós professzort persze. S Bozóky István is nagyon meggyőző a gátlástalan nemesember, Nyegriczky szerepében (mellesleg ő is eztán csóstitül hozta a rosszfiúkat, szinte ráöntötték az üzemi intrikusok, a szabotázsra készülő főmérnökök összes szerepét), de a legjobb mulatság a vándorszínészeknek a műegészről már az első jelenéskor feltartóztathatatlanul elszakadó magánszáma. Balázs Samu, Horváth Tivadar és Hlatky László a nagypálya mögötti salakos kézilabdapályán lezavarják az egész virsfaftot kicsiben. Nyugodtan rájuk bízhatnánk e mozgóképes szoborcsoport összes mellékalakját, épp ilyen meggyőzőek lennének földig érő álba-jusszal, mint a Tisza valamelyik kanyarulatába rejtett nádkunyhóik előtt öntudatra lobbanó parasztkok a tábortűznél, vagy a végén a harmadszor verten magára hagyott Döbrögi kocsián ugrabugráló féktelen és iránytalan örömmű pórok. De lehetne bármelyikük Döbrögi kényes lánya (Ruttkai Éva), vagy Pamela, a francia társalkodónő (Kiss Manyi) is.

Summa summarum, ez a *Ludas Matyi* úgy jó, ahogy van. Úgy jó, ha polcon van.

- turcsányi -

Forgalmazza a Magyar Nemzeti Filmarchívum